

YÜKÜMLÜLÜK KIPLİĞİNİN BİR ALT KATEGORİSİ: ZORUNLULUK KIPLİĞİ

The Subcategory of Deontic Modality: Obligation Modality

Gülizar DEMİR ŞAHİN*

ÖZ

Dil biliminde zorunluluk ve izin ifadeleriyle ilişkilendirilen yükümlülük kipliği, bireyleri belirli eylemler gerçekleştirmeye ya da bu eylemlerden kaçınmaya zorlayan dil bilimsel kavramları içermektedir. Bu çalışmada yükümlülük kipliğine dair mevcut yaklaşımlardan hareketle yükümlülük kipliğinin anlam alanlarından biri olan zorunluluk kipliğinin açıklanması hedeflenmektedir. Yükümlülük kipliği zorunluluk, izin ve isteme kipliği gibi üç ana başlık altında ele alınmaktadır; ancak bu çalışmada yalnızca zorunluluk kipliği detaylandırılacaktır. Zorunluluk kipliği, güçlü ve zayıf zorunluluk olarak iki alt başlığa ayrılmaktadır. Güçlü zorunluluk, hukuki veya bürokratik yaptırımlarla desteklenen zorlayıcı durumları ifade ederken, zayıf zorunluluk, toplumsal normlar ve beklentiler doğrultusunda ortaya çıkan durumlardır. Bu iki zorunluluk türü arasındaki temel fark, yaptırım gücünün kaynağı ve derecesidir. Güçlü zorunluluk eylemin belirli bir yaptırım altında zorunlu hale gelmesini sağlarken, zayıf zorunluluk bireyin toplumsal çevre veya normlar tarafından belirlenen beklentiler doğrultusunda hareket etme durumunu ifade etmektedir. Çalışmada kiplik işaretleyicilerine odaklanılmamış, bunun yerine zorunluluk kipliğinin cümle bağlamındaki anlamı üzerinde durulmuştur. Bu tercih, dildeki biçimsel öğelerin dışındaki anlamı derinlemesine analiz etmeyi sağlamak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, toplumsal normlar ve yasal düzenlemelerle etkileşimde bulunan zorunluluk kipliğinin bireylerin eylemlerini yönlendiren bir unsur olarak işlevini araştırarak dil bilimi alanına önemli katkılarda bulunmayı hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: kiplik, yükümlülük kipliği, dilbilimsel sınıflama, zorunluluk kipliği, anlambilim.

ABSTRACT

Deontic modality is a category of modality in linguistics that stands in contrast to epistemic modality. Associated with expressions of obligation and permission this category encompasses linguistic concepts that compel individuals to undertake certain actions or to abstain from them. This study aims to explain deontic modality,

* Doktora Öğrencisi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çanakkale/Türkiye. E-posta: gulizardemiir@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2904-0175.

particularly focusing on obligation modality, as one of its core semantic means, based on existing approaches to deontic modality. Deontic modality is generally classified under three main categories: obligation, permission, and volition. However, this study exclusively elaborates on obligation modality. Obligation modality is divided into two subtypes: strong and weak obligation. Strong obligation represents coercive conditions backed by legal or bureaucratic sanctions, while weak obligation arises from societal norms and expectations. The fundamental distinction between these two types lies in the source and degree of enforcement power; strong obligation enforces actions through formal sanctions, whereas weak obligation implies actions guided by societal norms or expectations. This study does not focus on modality markers but rather emphasizes the contextual meaning of obligation modality within sentences. This approach is intended to facilitate a deeper analysis of meaning beyond formal linguistic elements. Furthermore, by investigating obligation modality as an influential factor in guiding individual actions through its interaction with social norms and legal regulations, this study aims to make significant contributions to the field of linguistics.

Keywords: modality, deontic modality, linguistic classification, obligation modality, semantics.

Giriş

Dil biliminde zorunluluk ve izin ifadeleriyle ilişkilendirilen yükümlülük kipliği, bireyleri belirli eylemler gerçekleştirmeye ya da bu eylemlerden kaçınmaya zorlayan dil bilimsel kavramları içermektedir. Bu kiplik kategorisi, dil bilimi alanında önemli bir yere sahip olup bireyler arasındaki sosyal ve hukuki etkileşimlerin dilsel ifadesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Zorunluluk, *Türkçe Sözlük*'te “yapmak zorunda kalma durumu; gereklilik, mecburluk, mecburiyet, mecburilik, zaruret, ıztırar, zor, zorun, zorunluk, zarurilik” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 2625). Bu tanım, dil bilimi açısından yükümlülük kipliğinin temellendirileceği bir çerçeve sunmaktadır. Yükümlülük kipliği, bir eylemin gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğunu ifade eden dilsel yapılara işaret eder, bireysel ile toplumsal bağlamlarda ortaya çıkan çeşitli normlar, kurallar, yasal düzenlemeler veya otoriteye dayalı zorunlulukları kapsamaktadır. Bu bağlamda, zorunluluk kipliği, bireyin eylemini gerçekleştirme zorunluluğunun dışsal bir baskı veya yaptırım sonucunda doğduğunu ifade etmektedir.

Yükümlülük kipliğinin anlam alanlarından birisi olan zorunluluk kipliği, güçlü ve zayıf zorunluluk olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Güçlü zorunluluk, hukuki veya bürokratik yaptırımlarla desteklenen zorlayıcı durumları ifade ederken zayıf zorunluluk, toplumsal normlar ve beklentiler

doğrultusunda şekillenen durumları kapsamaktadır. Bu ayrım, Corcu'nun (2003: 78) ve Kamacı Gencer'in (2022: 799) çalışmalarındaki gereklilik ve zorunluluk kategorileriyle de paralellik göstermektedir. Corcu, zorunluluğu yaptırımı olan bir gücün bireyi belirli bir davranış veya eylemi gerçekleştirmeye zorlaması olarak tanımlamakta ve bu yaptırımın düzenleyici ve inanç temelli alanlarda değişiklik gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan zorunluluğun dereceli bir kavram olduğu ve yaptırım gücünün varyasyon gösterdiği anlaşılmaktadır (2003: 79). Corcu ve Kamacı Gencer'in görüşleri, zorunluluğun otorite veya toplumsal normlar tarafından şekillendiğini ortaya koymakla birlikte, gereklilik ile zorunluluk arasındaki ayrımı da açıklamaktadır. Corcu, gereklilik durumlarının daha az kuvvetli yaptırımlar içerdiğini ve bu durumların bireyin isteğine veya olağan koşulların betimlenmesine dayandığını ifade etmektedir.

1. Yükümlülük Kipliğine Geleneksel Yaklaşımlar

Yükümlülük, dil bilimsel kiplik çalışmalarında “deontik kiplik” olarak da adlandırılmaktadır. “Deontik” terimi, ödev anlamına gelen Yunanca “deon” kelimesinden türetilmiştir ancak bu kelime, zorunluluğu (deontic) ve izni (permission) kapsayan bir tür kiplik çeşidini ifade eden bir terim olarak benimsenmiştir (Lyons, 1977: 823). Yükümlülük kipliğinde “bir şeyi yapmakla yükümlü olmak, bir şeyin yapılmasını yükümlü kılmak veya bir şeyi yapmak için izin vermek/verilmek” gibi ifade alanları söz konusudur. Bu kiplik kategorisinde iş veya oluşun gerçekleştirilmesinde bir otorite söz konusudur.

Mevcut durumların ahlaki yönden kabul edilebilirliği, istenilirliği, gerekliliği veya zorunluluğuyla ilgili olan bu kategori, pek çok araştırmacı tarafından farklı terimlerle ve farklı kategorilerde değerlendirilmiştir. Kiplik alanında yapılan çalışmalarda görülen farklı sınıflandırmaların nedeni, kiplik biçimlerinin birden fazla anlama gelebilmesidir. Biçimlerin çok anlamlı olması, kullanılan ifadenin anlamını bağlama göre değiştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Bu durum, sınıflandırma ve adlandırma çalışmalarında sınırların belirlenmesini zorlaştırmaktadır.

Yükümlülük kipliği geleneksel olarak zorunluluk ve izin ifadeleri ile ilişkili bir kiplik kategorisi olarak değerlendirilmiştir (von Wright, 1999: 27; Kiefer, 1987: 69; Hogeweg vd., 2009: 7; Boland, 2006: 67). Bu alan temelde ifadelerin konuşur ya da konuşur dışı etkenlerce (normlar, kanunlar vb.) istenilir ve kabul edilir bulunup bulunmadığıyla ilgili bir alan olarak da ele alınır ve bu yönüyle söylem-odaklı (discourse-oriented) olarak değerlendirilir. Söylemin ön plana çıkarıldığı yükümlülük kipliği en genel anlamda ko-

nuşurun karşısındakini (eyleyici, kılıcı, muhatap) çeşitli yönlerden yükümlü, sorumlu tuttuğu kiplik ifadelerle dayanmaktadır. Yükümlülük kipliği ifadelerinde konuşur dışındaki dünyanın konuşur üzerindeki etki ve yönlendirmeleri büyük önem taşır. Yükümlülükte bir otorite ve onun çevresinde şekillenen bir dünya vardır. Bu otorite eyleyici olabildiği gibi eyleyici dışı normlar (ahlak kuralları, kanunlar, konuşur vb.) da olabilmektedir (Kerimoğlu, 2011: 117).

Lyons yükümlülük kipliğini “ahlaki açıdan sorumlu eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin gerekliliği ve olasılığı” şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca kişinin “belirli bir eylemi yapma veya yapmaktan kaçınma” yükümlülüğü olduğunu da ifade etmektedir (1977: 823). Coates ve Palmer yükümlülük kipliğini, eyleyici tarafından gerçekleştirilen eylemlerin gerekliliği veya olasılığı ile ilgilenen olay kiplerinden biri olarak görür. Coates; zorunluluk, izin ve gerekliliğin yükümlülük kipliğinin anlam aralıkları olduğunu belirtir (1983: 32). Öte yandan Palmer; yükümlülük kipliğinin özellikle izin vermek, yükümlülük koymak, söz vermek veya tehdit etmek için kullanıldığını belirtmektedir (2001: 69).

Kreidler, yükümlülük kipliğini bir eylemi yapma ya da yapmama zorunluluğu olarak tanımlamakta ve konuşurun bu zorunluluğa yönelik arzusunu sözceyle ifade ettiğini belirtmektedir (1998: 241). Saeed, zorunluluk ve izin olmak üzere iki tür sosyal bilginin yükümlülük kipliğinin özü olduğunu belirtir. Zorunluluk birisi tarafından bir şeyin yapılmasını zorunlu kılmayı içerirken izin birinin bir başkasının bir şey yapmasına izin verme yetkisini içerir (2003: 136). Bununla birlikte, bazı dil bilimciler yükümlülük kipliğini yalnızca zorunluluk ve izin bağlamında ele almazlar. Örneğin Nuyts, yükümlülük kipliğinin sadece zorunluluk veya izinle sınırlı olmadığını savunur. Ona göre bu kiplik türü, konuşmacının durumu ahlaki açıdan nasıl değerlendirdiğini gösterir. Yani, bir durumun ahlaki olarak ne kadar kabul edilebilir veya istenilir olduğu konuşmacının sözcüsünde zorunlu olarak ifade edilir. Bu, konuşmacının kişisel görüşünden ziyade duruma dair ahlaki bir zorunluluk hissi taşıdığını gösterir. Nuyts böylece yükümlülük kipliğinin daha geniş ve derin bir anlam taşıdığını vurgulamaktadır (2005: 9).

Papafragou, dil bilimi literatüründe kiplik ifadelerinin iki temel anlam alanını ifade edebileceğini öne sürmektedir: İlk olarak, mevcut kanıtlardan elde edilen bir çıkarımın olasılığı veya gerekliliği ile ilgili bilgi kipliği anlamları; ikinci olarak ise ahlaki açıdan sorumlu eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin gerekliliği veya olasılığı ile ilgili yükümlülük kipliği anlamları. Aynı zamanda yükümlülük kipliğinin sosyal veya ahlaki kurallar ve düzenlemeler temelinde bir şeyin gerekli veya mümkün olup olmadığı ile ilgi-

lendiğini ifade etmektedir (2000: 3). Bhat'a göre yükümlülük kipliği, bir olayın gerçekleşmesini mümkün veya gerekli kılan bir zorlama türünü belirtir. Bu zorlama, etkinliğe katılan bir veya daha fazla katılımcı için dahili veya harici olabilir; yani sevilebilirlik, gönüllülük ve arzu gibi içsel kavramlar ile zorunluluk, rica, emir gibi dışsal kavramların yükümlülük kipliği olarak değerlendirilebileceğini ifade eder (1999: 75). Hogeweg vd. kipliğin araştırmacılar tarafından geleneksel olarak zorunluluk ve olasılık olmak üzere iki türde tanımlandığını aktarmaktadır. Bu türler içinde iki kiplik kategorisinin ayırt edildiğini ifade eder: bilgi kipliği ve yükümlülük kipliği. Yükümlülük kipliği bir şeyi yapmakla yükümlü olmak veya bir şeyin yapılması için izin vermek/verilmek gibi sosyal yönlerle ilgili bir kategori olarak tanımlanmaktadır (2009: 7).

Auwera ve Plungian, kiplik kategorisini iç katılımcılı kiplik (participant-internal modality), dış katılımcılı kiplik (participant-external modality), yükümlülük kipliği (deontic modality) ve bilgisel kiplik (epistemic modality) olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır. Çalışmada yükümlülük kipliği, dış katılımcılı kipliğin bir alt alanı olarak belirlenmiştir. Yükümlülük kipliği, katılımcının dışındaki bazı kişi ya da kişiler, genellikle konuşurun veya eyleyicinin olaylara katılmasına izin veren, eylemleri zorunlu kılan bazı sosyal veya etik normlar olarak, katılımcının dışındaki etkinleştirici veya zorlayıcı koşulları tanımlar (1998: 81).

Kiefer, yükümlülük kipliği yerine kök kiplik (root modality) terimini tercih etmektedir (1997: 242). Kök kiplik (root modality), bilgi kipliği dışındaki alanı ifade eden yükümlülük ve devinim kipliğini birlikte ele alan bir örtü terim olarak kullanılmaktadır. Coates, yükümlülük terimini reddeder ve kök kiplik (root modality) terimini kullanır. Yükümlülük kavramının mantık kavramları olan *zorunluluk* ve *izne* işaret ettiğini; oysa *must*, *may* gibi kiplik ifadeleri diğer yorumlar için de kullanılabilirliğini ifade eder. Yükümlülük ve devinim terimlerinin yalnızca çekirdek anlamları ifade ettiğini belirtir (1983: 20). Bilgi kipliğinin karşıtı olarak yükümlülük ve devinim kipliği ifadelerini kapsayan kök kiplik alanı Sweetser (1990) tarafından da kullanılmaktadır. Haan da konuya ilişkin görüş bildirir ve yükümlülük ile kök kiplik arasında fark olduğunu belirtir. Haan kök kipliğin daha geniş bir alanı kapsadığını bu sebeple yükümlülükle aynı anlam alanını ifade etmediğini belirtir (2006).

Yükümlülük kipliklerinin yanı sıra dış katılımcılı kiplik olarak da yorumlanan kök kiplik, gereklilik temeline dayanmaktadır. Kuvvet derecesi yüksek yaptırımlar zorunluluk, kuvvet derecesi zayıf olan ve eyleyicinin içten gelen bir etkiyle zorunluluk duyması gereklilik olarak tanımlanmaktadır. Zorunlu-

lukta söz konusu etki dışsal bir otorite tarafından kılıcıya dayatılan yönerge-leri kapsar ve sonucunda cezai yaptırım söz konusudur (Kerimoğlu, 2011: 88; Corcu, 2003: 78). Kiefer, eyleyici odaklı kiplik (agent-oriented modality) ve konuşur odaklı kiplik (speaker-oriented modality) kavramlarından da bahsetmektedir. Bu iki kiplik arasındaki ayrımı şu şekilde açıklar: Eyleyici odaklı kiplik; yükümlülük, arzu, yetenek ve izin gibi esas yüklem tarafından atıfta bulunulan eylemin tamamlanmasına ilişkin olarak bir aracıya koşulları yükleyen tüm kiplik anlamları kapsar; konuşur odaklı kiplik ise, bir konuşmacının muhatabı harekete geçirmeye çalıştığı konuşma eylemlerini temsil eder. Buna göre, (a) konuşur odaklı kipliğin (b) ise eyleyici odaklı kipliğin bir ifadesidir (1997: 243): (a) “You may go now”. [Şimdi gidebilirsiniz]. (b) “You must stay at home tonight”. [Bu gece evde kalmalısın].

Downing ve Locke kipliğin olasılık, ihtimal, zorunluluk, istek, gereklilik ve izin gibi kavramları kapsayan anlamsal bir kategori olarak anlaşıldığını belirtmektedir. Son zamanlarda kiplik kavramı, şüphe, dilek, pişmanlık ve arzu gibi diğer kavramları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca çok genel terimlerle, kipliğin gerçeklikle bir ilişkiyi ifade etmek için alınabileceğini oysa kipsel olmayan bir sözcenin süreci gerçeklik olarak ele aldığını eklemektedirler. Bu doğrultuda kipliği bilgi kipliği ve yükümlülük kipliği olmak üzere iki ana kategoriye ayırmaktadırlar. Yükümlülük kipliği, konuşurun “yükümlülükler koyarak veya izin vererek konuşma olayına müdahale etmesi” şeklinde tanımlanmıştır (1992: 383). Bilgi kipliği dışında kalan kiplik alanları ifade etmek için farklı sınıflandırma ve adlandırmalar önerilmiştir. Bu alanı tümüyle “Yükümlülük Kipliği” olarak adlandıranlar olduğu gibi (Lyons, 1977; Givon, 2001), “Yükümlülük ve Devinim” biçiminde ikiye ayıranlar da vardır (Palmer, 2001; Coates, 1983; Sweetser, 1990; Papafragou, 2000).

Bu tartışmaların temelinde isteğe dayanan ifadelerde konuşur ve eylem arasındaki ilişkilerin farklı olması yatmaktadır. Yükümlülük kipliği geniş anlamıyla kullanıldığında hem dışsal hem de içsel odaklı koşulların işe karıştığı ifadeleri kapsar. Kimi araştırmacılar bu geniş anlamlı kullanımı doğru bulmaz ve yükümlülüğü çoğunlukla dış odaklı otoritenin söz konusu olduğu izin, emir, zorunluluk, yasaklama vb. bildiren semantik alanları içine alan bir kiplik türü olarak sınırlar. Yükümlülük kipliği, iş veya oluşun gerçekleştirilmesi için eyleyiciye dışsal bir güç ya da otoritenin uyguladığı dayatmayı/zorunluluğu ifade eder. Bu kiplik kategorisinin temelini oluşturan dayatmayı/dışsal gücü sağlayan dinamikler; yasaklar, emirler, izinler, kanunlar, toplumsal ve etik kurallar vb. olabilmektedir. Palmer, yükümlülük kipliğinde

otoritenin gerçek bir konuşur olduğunu ve buna uygun olarak zorunluluğun dışsal nedenlere bağlı olduğunu savunur (2001: 9-10). Yükümlülük kipliğinin sınıflandırılmasında Çakır'ın (2024) çalışması önemli bir çıkış noktası olmuştur. Çakır, Palmer'ın (2001) ve Aslan Demir'in çalışmalarını dikkate alarak yükümlülük kipliğini üç ana başlık altında ele almıştır: zorunluluk, izin ve isteme kipliği. Çakır, Palmer'ın zorunluluk kipliğine dair zayıf ve güçlü zorunluluk ayrımını esas almakla birlikte, gereklilik kipliğini zayıf zorunluluk kapsamından çıkararak ayrı bir başlık altında incelemiştir. Ayrıca isteme kipliği başlığını Aslan Demir'in (2008) sınıflandırmasından yola çıkarak oluşturmuş ve bu başlık altında emir, istek ve yalvarma kipliklerini incelemiştir.

Bu çalışmanın amacı, zorunluluk kipliğinin dil içindeki işlevini ve bireyler arası ilişkilerdeki rolünü incelemektir. Zorunluluk kipliğinin temel kavramlarını, güçlü ve zayıf zorunluluk ayrımını açıklamak ve bu kavramların dil bilimsel bağlamdaki önemini vurgulamak hedeflenmektedir. Zorunluluk kipliğinin cümle içindeki anlamı ve kullanımları incelenerek dildeki biçimsel öğelerin dışındaki anlama odaklanılmıştır. Bu nedenle çalışmada kiplik işaretleme yapılarına değinilmemiştir; bu, zorunluluk kipliğinin cümle bağlamındaki anlamını daha derinlemesine analiz etmeyi sağlamak için tercih edilmiştir. Çalışma, toplumsal normlar ve yasal düzenlemelerle etkileşimde bulunan zorunluluk kipliğinin, bireylerin eylemlerini yönlendiren bir unsur olarak nasıl işlev gördüğünü araştırarak dil bilimi alanına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. Zorunluluk Kipliği

Yükümlülük kipliği, dilin işlevsel bir kategorisi olarak bireyler arası ilişkilerde otoritenin, toplumsal normların ve kişisel taleplerin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda zorunluluk kipliği, hukuki, bürokratik ve toplumsal yaptırımları içermektedir. Zorunluluk kipliği, yükümlülük kipliğinin anlam alanlarından biri olarak dilin işlevsel bir kategorisi olarak bireyler arası ilişkilerde otoritenin, toplumsal normların ve kişisel taleplerin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, zorunluluk kipliği, bireylerin eylemlerinin gerçekleştirilmesi gerektiğini veya zorunlu olduğunu ifade eden dilsel yapıları kapsar. Zorunluluk kipliği, genel olarak iki ana başlık altında sınıflandırılabilir: güçlü zorunluluk ve zayıf zorunluluk.

Güçlü zorunluluk, hukuki veya bürokratik yaptırımlarla desteklenen durumları ifade eder. Bu tür zorunluluklar, bireylerin belirli eylemleri gerçekleştirmelerini zorunlu kılan yasal düzenlemeler, resmi kurallar veya otorite

tarafından belirlenen yükümlülükleri içerir. Örneğin, bir iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yasaların gerektirdiği eylemler (örneğin, iş güvenliği eğitimi alma zorunluluğu), çalışanlar için güçlü bir zorunluluk oluşturur. Bu durumda, bireyler bu eylemleri gerçekleştirmediğinde hukuki yaptırımlarla (ceza, para cezası gibi) karşılaşma riski taşırlar.

Zayıf zorunluluk ise daha çok toplumsal normlar, gelenekler veya etik kurallar çerçevesinde şekillenen durumları kapsar. Bu tür zorunluluklar, bireylerin sosyal kabul görme veya belirli bir davranış biçimine uyum sağlama isteği doğrultusunda ortaya çıkar. Örneğin, iş yerinde çalışma arkadaşlarına selam vermek zorundasın. Bu, sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için beklenen bir davranıştır; ancak bu eylemi gerçekleştirmemenin hukuki bir yaptırımı yoktur. Bu tür zorunluluklar, toplumsal normların bir yansıması olarak, bireylerin sosyal ortamlarda uyum sağlamalarını ve kabul görmelerini amaçlar.

Zorunluluk kipliğinin bu iki ana sınıflandırması, bireylerin eylemlerini belirleyen otorite ve normların etkisini ortaya koyar. Ayrıca bu ayırım sayesinde zorunluluk kipliğinin dil bilimsel işlevi, toplumsal ilişkilerdeki güç dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Sonuç olarak zorunluluk kipliği, bireyler arası etkileşimlerde dil aracılığıyla sosyal normların ve otoritelerin etkisini yansıtan önemli bir dilsel yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zorunluluk kipliği, eylemi gerçekleştiren kişinin dışsal bir baskı veya yaptırım sonucu bu eylemi yerine getirmek zorunda olduğu anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda, yükümlülük kipliği dilde bireyler arasındaki ilişkilerde otoritenin veya toplumsal düzenin etkisiyle ortaya çıkan mecburiyetleri ifade etmenin temel yollarından biridir. Zorunluluk kipliğinin güçlü ve zayıf zorunluluk olarak sınıflandırılması, çeşitli koşullara göre farklı anlamlar kodlayabilmektedir. Kamacı Gencer'in çalışmasında ifade ettiği üzere, güçlü zorunluluk hukuki, bürokratik veya resmi yaptırımlarla desteklenen durumları içerirken, zayıf zorunluluk daha çok toplumsal normlar ve beklentiler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ayırım, Bybee ve diğerlerinin (1994) çalışmasındaki gereklilik ve zorunluluk kategorileriyle de uyumludur. Gereklilik, daha çok bireyin kendi sorumluluğunda olan ve dışsal bir baskı unsuru içermeyen durumları ifade ederken, zorunluluk dışsal bir otoriteye veya toplumsal düzene dayalı bir baskıyı içermektedir. Kamacı Gencer'in görüşlerine dayanarak, zorunluluk kipliği, bireyin eylemini tamamlaması üzerinde hem kamu otoritesi hem de toplumsal normların etkisi ile şekillenen bir anlam alanına sahiptir. Bu bağlamda, dilde zorunluluk anlamını kodlayan yapıların, özellikle güçlü ve zayıf zorunluluk ayırımında, toplumsal ve bürokratik

yaptırımların varlığı ile farklılaştığı görülmektedir (Kamacı Gencer, 2022: 799).

Corcu, zorunluluğu, yaptırımı olan bir gücün bireyi belirli bir davranış veya eylemi gerçekleştirmeye zorlaması olarak tanımlarken, bu yaptırımın düzenleyici ve inanç temelli alanlarda zorunluluğun tanımlanabileceğini vurgular. Bu bağlamda, zorunluluğun dereceli bir kavram olduğunu ve yaptırımın kuvvetine bağlı olarak değiştiğini belirtir (2003: 78). Corcu ve Kamacı Gencer, zorunluluğun otorite veya toplumsal normlar tarafından şekillendiğini kabul etmektedir. Ancak Corcu, zorunluluğun yanı sıra daha az kuvvetli yaptırımları olan durumları “gereklilik” olarak tanımlamakta ve bu ayrımı yasanın, kuralın veya hiyerarşik toplumsal ilişkilerin sağladığı düzenleyici zorunluluk ile bireyin isteğine veya olağan durumların betimlenmesine dayalı olan gereklilik arasındaki farklılıklar üzerinde durarak açıklamaktadır. Corcu’ya göre, gereklilik durumlarında, zorunlulukta olduğu gibi güçlü bir yaptırım ya da ceza söz konusu değildir; bunun yerine, eylemin, birey açısından istendik bir sonuç elde etmek için bir ön koşul oluşturduğu bir durum söz konusudur. Sonuç olarak her iki araştırmacının zorunluluk kavramına dair görüşleri, benzer şekilde otoritenin rolünü vurgularken zorunluluk ile gereklilik arasındaki ayırmada farklı kavramsal çerçeveler sunmaktadır. Her iki görüşte de zorunluluğun birey üzerindeki etkileri ele alınırken, yaptırımların gücüne bağlı olarak farklı durumlar açıklanmaktadır. Bu bağlamda her iki araştırmacının görüşleri, yükümlülük kipliğinin anlaşılmasında önemli birer kaynak teşkil etmektedir.

2.1. Zorunluluk Kipliği Uygulamaları

Bu bölüm, zorunluluk kipliğinin dildeki işlevini ve bireyler arası ilişkilerde nasıl uygulandığını incelemektedir. Zorunluluk kipliği bireyler arası ilişkilerde otoritenin, toplumsal normların ve kişisel taleplerin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, zorunluluk kipliği güçlü zorunluluk ve zayıf zorunluluk olmak üzere iki alt başlık altında ele alınmaktadır.

Güçlü zorunluluk kipliği özelinde, Türk Ceza Kanunu’nun bireylerin davranışlarını düzenleyen ve yaptırımlarla desteklenen bazı hükümleri ele alacaktır. Bu kapsamda, hukuk sisteminin bireyler üzerindeki etkisi, toplumun güvenliği ve düzeninin sağlanması açısından değerlendirilecektir. Türk Ceza Kanunu, kişisel hakların korunması ve toplumsal düzenin sürdürülmesi adına güçlü bir zorunluluk alanı oluşturarak, bireylerin belirli eylemleri gerçekleştirmesini zorunlu kılmaktadır. Zayıf zorunluluk kipliği bağlamında ise Türk toplumunun örf ve adetleri ile atasözleri gibi bireylerin nasıl davran-

maları gerektiğine dair toplumsal beklentileri yansıtan önemli unsurlar olarak ele alınacaktır. Toplumsal normlar, bireylerin sosyal ilişkilerinde ve günlük yaşamlarında uyması beklenen davranış kalıplarını oluşturmada, bu kalıplar toplum içinde kabul gören değerler aracılığıyla şekillenmektedir.

2.1.1. Güçlü Zorunluluk Kipliği

Güçlü zorunluluk kipliği, bireylerin yasal düzenlemeler çerçevesinde uymak zorunda olduğu normatif yükümlülükleri ifade etmektedir. Türk Ceza Kanunu, bireylerin davranışlarını düzenleyen ve ihlali durumunda cezai yaptırımlar öngören çeşitli maddeler içermektedir. Aşağıda, Türk Ceza Kanunu'ndan seçilen maddeler kiplik bağlamında açıklanmaktadır.

(1) TCK m. 125: Hakaret Suçu: (1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden ya da yakıştırmalarda bulunmak veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir (URL-1).

Türk Ceza Kanunu'nun 125. maddesi bireylere onur, şeref ve saygınlıklarını zedeleyecek nitelikte iftiralar ve hakaretlerde bulunmayı suç olarak tanımlamaktadır. Bu madde, bireylerin kişisel haklarının korunmasına yönelik güçlü bir zorunluluk alanı oluşturarak, sosyal ilişkilerde saygı ve adabın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Hakaret suçunun cezalandırılması, toplumda bireyler arası güvenin tesis edilmesine yardımcı olmakta ve hukuk üstünlüğünü pekiştirmektedir.

(2) TCK m. 132: İftira Suçu: (1) Kişiler arasındaki haberleşmenin gizliliğini ihlal eden kimse, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu gizlilik ihlali haberleşme içeriklerinin kaydı suretiyle gerçekleşirse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur (URL-1).

Bu madde, bir kimsenin suçsuz olduğunu bildiği halde, ona suç isnadında bulunmayı yasaklamaktadır. İftira suçu bireylerin itibarını zedeleyen, kamu düzenini tehdit eden bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Hukuk sistemi, bireylerin suçsuzluklarını korumak amacıyla bu tür davranışları cezai yaptırımlarla denetlemektedir. Dolayısıyla, bu madde güçlü zorunluluk kipliği çerçevesinde, bireylerin eylemlerini düzenleyen önemli hükümlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

(3) TCK m. 151: Cinsel Saldırı Suçu: (1) Başkasının taşınır veya taşınmaz malını kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hale getiren veya kirleten kişi, mağdurun şikayeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. ... Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır (URL-1).

Türk Ceza Kanunu'nda cinsel saldırı, kesinlikle yasaklanan bir eylem olarak tanımlanmıştır. Bu madde, bireylerin fiziksel ve ruhsal bütünlüklerini korumak amacıyla güçlü bir zorunluluk alanı oluşturmaktadır. Cinsel saldırı suçlarının ağır yaptırımlara tabi tutulması, toplumda bu tür davranışların kabul edilemez olduğunu vurgulamakta ve bireylerin güvenliğini sağlamaktadır. Bu nedenle, bu madde bireylerin haklarının güvence altına alınmasında etkili bir yasal düzenleme oluşturmaktadır.

(4) TCK m. 53: Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması: (1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak; a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tabi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten, b) Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasi hakları kullanmaktan, c) Velayet hakkından; vesayet veya kayyımlığa ait bir hizmette bulunmaktan, d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan, e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tabi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten, yoksun bırakılır. (2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz. (3) Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen veya koşullu salıverilen hükümlünün kendi altsoyu üzerindeki velayet, vesayet ve kayyımlik yetkileri açısından yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanmaz. Mahkûm olduğu hapis cezası ertelenen hükümlü hakkında birinci fıkranın (e) bendinde söz konusu edilen hak yoksunluğunun uygulanmamasına karar verilebilir. (4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(5) Birinci fıkrada sayılan hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla hapis cezasına mahkûmiyet halinde, ayrıca, cezanın infazından sonra işlemek üzere, hükmolunan cezanın yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Bu hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla sadece adli para cezasına mahkûmiyet halinde, hükümde belirtilen gün sayısının yarısından bir katına kadar bu hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanmasına karar verilir. Hükümün kesinleşmesiyle icraya konan yasaklama ile ilgili süre, adli para cezasının tamamen infazından itibaren işlemeye başlar. (6) Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet halinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar verilebilir. Yasaklama ve geri alma hükmün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar (URL-1).

Bu madde, belirli suçlar için hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını öngörmektedir. Bireylerin, belirli koşullar altında tekrar suç işlememeleri kaydıyla daha hafif yaptırımlarla karşılaşabilmelerini sağlamaktadır. Bu durum, bireylerin rehabilitasyonunu teşvik ederken aynı zamanda toplumun genel güvenliğini de gözetmektedir. Güçlü zorunluluk kipliği kapsamında bu madde, bireylere yüklenen sorumlulukların ne kadar önemli olduğunu ve hukukun amacının bireyleri topluma kazandırmak olduğunu göstermektedir.

(5) TCK m. 86: Kasten Yaralama Suçu: 1) Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Kasten yaralama suçunun; a) Üstsoya, altsoya, eş veya kardeşe karşı, b) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı, c) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle, d) Kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle, e) Silahla, işlenmesi halinde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur (URL-1).

Bu madde, bir kimseyi kasten yaralamanın suç olduğunu belirtmektedir. Kasten yaralama suçu, bireylerin fiziksel sağlığını tehdit eden bir eylem olarak tanımlandığı için Türk Ceza Kanunu'nda önemli bir yere sahiptir. Bu maddenin varlığı, bireylerin yaşam hakkı ve fiziksel bütünlüğünün korunma-

sına yönelik güçlü bir zorunluluk alanı oluşturmaktadır; dolayısıyla da bireyler arasındaki çatışmaları minimize etmeye yardımcı olmaktadır. Toplumda güvenliği sağlanması açısından bu tür yasaların varlığı elzemdir.

(1) numaralı örnekte *gerek* - fiili güçlü zorunluluk anlam alanını işaretlemektedir. Bu örnekte ifade edilen zorunluluk hukukun öngördüğü bir zorunluluktur ve kaynağı hukuki ve bağlayıcı bir niteliktedir. Dolayısı ile bu bağlamda güçlü zorunluluk ifade etmektedir. (2), (3) ve (5) numaralı örnekte *cezalandırıl* - ve *hükmolun* - fiilleri, fiili işleyen kişinin hukuki yaptırımlarla karşılaşacağını belirten yapılardır. Bu yapılar yargı tarafından dayatılan bir zorunluluğu ve yaptırımı işaret ederek, kişinin iradesinden bağımsız olarak güçlü zorunluluğun var olduğunu bildirir. (4) numaralı örnekte kullanılan “yoksun bırakılır, kullanamaz, yasaklanmasına karar verilir” yapıları bireyin işlediği suç nedeniyle belirli haklardan mahrum kalacağını ya da haklarının kısıtlanacağını ifade etmektedir. Bu yapılar hukuki yaptırımları açıkça belirten güçlü zorunluluk kipliğini yansıtır ve birey üzerindeki yasal yaptırımların gücünü vurgular. Bu kiplik aracılığı ile suçun işlenmesi durumunda devreye giren yaptırımların bireyin iradesinden bağımsız olarak uygulanacağı işaret edilir ve yasanın bağlayıcı gücü gösterilir.

Yukarıda örneklem olarak seçilen ve değerlendirilen bazı maddeler, Türk Ceza Kanunu'nun bireylerin davranışlarını düzenleyen ve güçlü zorunluluk kipliğini ifade eden önemli örnekleridir. Bu hükümler, hem bireylerin kişisel haklarının korunmasını sağlamakta hem de toplumun düzeninin ve güvenliğinin tesis edilmesine katkıda bulunmaktadır.

2.1.2. Zayıf Zorunluluk Kipliği

Zayıf zorunluluk kipliği bağlamında Türk toplumunun örf ve adetleri ile atasözleri gibi bireylerin davranışlarına yön veren toplumsal beklentileri yansıtan önemli unsurlar olarak incelenecektir. Toplumsal normlar, bireylerin sosyal ilişkilerinde ve günlük yaşamlarında uyulması beklenen davranış kalıplarını oluşturmaktadır. Bu kalıplar, toplum içinde kabul gören değerler aracılığıyla şekillenmektedir. Bu bağlamda, bireylerin hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğine dair ipuçları sunan Türk atasözleri ve toplumsal gelenekler, zayıf zorunluluk kipliğini anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

(1) *Ayip ile ar olmaz, ar olmayınca yar olmaz*: Toplumun “ayıp” olarak nitelendirdiği davranışlardan kaçınmanın ahlaki bir zorunluluk olarak algılandığını ifade eder. Ayıp sayılan bir davranışta bulunan bireyler, toplumsal

eleştiri veya dışlanmayla karşılaşabilir. Burada toplumun ahlaki normları uyarınca dayatılan ve resmi olmayan bir yaptırım söz konusudur.

(2) *Kılavuzu karga olanın burnu pislikten kurtulmaz*: Bu atasözü, bireylerin yanlış insanlardan tavsiye alarak yanlış yollara sapabileceklerini ve bunun toplumda hoş karşılanmayacağını vurgular. Yanlış rehberlik altında hareket eden bireyler, toplum tarafından “sağduyusuz” veya “düşüncesiz” olarak eleştirilir. Zayıf zorunluluk burada, bireylerin doğru insanları seçme konusunda sosyal olarak yönlendirilmesidir. (1) ve (2) numaraları örneklerdeki olumsuzluk ekiyle çekimlenen *olmaz, kurtulmaz* fiillerinden ve cümlelerin genel bağlamından zorunluluğun dolaylı ifadesi anlaşılmaktadır.

(3) *Mahkeme kadıya mülk değil*: Bu örnekte güç sahibi olan bireylerin adaletli davranması gerektiği ifade edilmektedir. Gücü kötüye kullanan kişiler toplumda itibar kaybına uğrar. Toplum, gücü olan bireylerin adil olmasını bekler ve aksi durumda toplum tarafından sosyal yaptırımlarla karşılaşabilirler. *Değil* yapısı bireyin sahip olduğu gücü suistimal etmemesi gerektiği yönünde dolaylı zorunluluk anlamı taşımaktadır.

(4) *Bayram Ziyaretleri*: Türk toplumunda bayramlar, kültürel bağları güçlendiren ve aile içi ilişkileri pekiştiren önemli bir zaman dilimidir. Bayramlarda büyükleri ziyaret etmek, toplumda beklenen bir davranış olarak karşımıza çıkar. Ziyaret etmeyen bireyler, toplumsal normlara uymadıkları için, aile üyeleri veya komşular tarafından olumsuz bir şekilde değerlendirilebilir. Bu, doğrudan yasal bir yaptırıma tabi olmasa da sosyal dışlanma, küçümsenme veya eleştirilme gibi dolaylı yaptırımlarla sonuçlanabilir. Toplumun bayram ziyaretini yapmayan bireyleri ayıplaması, bir tür sosyal baskı oluşturarak, bireyleri bu davranışı gerçekleştirmeye zorlar.

(5) *Cenaze ve Düğün Katılımı*: Cenaze ve düğün gibi toplum için önemli etkinliklere katılmak, toplumda saygı ve desteği ifade eden davranışlardır. Bu etkinliklere katılmamak, özellikle yakın bir kişinin cenazesine veya düğünü söz konusu olduğunda, sosyal eleştiriye ve dışlanmaya neden olabilir.

Toplumsal baskılar, hukuki olmayan yaptırımlar şeklinde kendini gösterir. Bireyler, toplumsal kabul görmek, ilişkilerini sağlıklı tutmak ve aidiyet duygusunu sürdürmek için belirli davranış kalıplarına uymak zorundadırlar. Uymamak ise sosyal itibar kaybına, dışlanmaya ve kınanmalara yol açabilir. Dolayısıyla, bayram ziyaretleri ve cenaze-düğün katılımları gibi davranışlar, toplumsal normların bir sonucu olarak bireyler üzerinde zayıf zorunluluk oluşturur. Bu tür normlara uymamak, birey için sosyal izolasyon ve olumsuz toplumsal yapılarla sonuçlanabilir.

Toplumsal Normların Rolü: Türk toplumunun örf ve adetleri, bireylerin sosyal yaşamını şekillendiren temel unsurlardır. Bu normlar, aile içindeki ilişkilerden toplumsal hayata kadar geniş bir yelpazede etki gösterir. Örneğin “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” atasözü, komşuluk ilişkilerinde yardımlaşmanın önemini vurgularken aynı zamanda bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını ve destek verme gerekliliğini ifade eder. Bu tür atasözleri, toplumsal normların bireylerin eylemlerini nasıl yönlendirdiğini gösterirken, zayıf zorunluluk kipliğinin bireysel davranışlardaki yansımalarını da ortaya koymaktadır.

Geleneklerin Etkisi: Türk toplumunun zayıf zorunluluk kipliğini yansıtan bir diğer unsur, toplumun benimsediği geleneklerdir. Örneğin aile ziyaretleri sırasında misafire ikramda bulunmak, sosyal ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olurken, aynı zamanda bireylerin toplumsal normlara uygun hareket etmelerinin bir gerekliliği olarak kabul edilmektedir. Bu tür gelenekler, bireylerin toplumsal bağlarını güçlendirirken, aynı zamanda toplum içindeki yerlerini sağlamlaştırılmalarına da katkıda bulunur. Dolayısıyla zayıf zorunluluk, bu tür gelenekler aracılığıyla bireylerin eylemlerinin yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Zayıf Zorunluluk ve Birey İlişkisi: Zayıf zorunluluk kipliği, bireylerin toplum içindeki rol ve sorumluluklarını belirlemede kritik bir işleve sahiptir. Toplumsal normlara ve değer yargılarına uygun davranmak, bireylerin sosyal kabul görmesi açısından önemlidir. “Taş yerinde ağırdır.” atasözü, her bireyin kendi toplumundaki konumunu ve bu konumun getirdiği sorumlulukları ifade eder. Bu tür ifadeler, bireylerin toplumsal baskılarla nasıl şekillendiğini ve bu baskıların davranış kalıplarına nasıl yansıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak Türk toplumunun örf ve adetleri ile atasözleri, zayıf zorunluluk kipliğinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu unsurlar, bireylerin sosyal ilişkilerde nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen normlar oluşturmakta ve toplumsal düzenin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede zayıf zorunluluk kipliği, bireylerin sosyal kimliklerini ve toplumsal rolleriyle olan ilişkilerini derinlemesine anlamamıza olanak tanır.

Sonuç

Zorunluluk kipliği bireyler arası ilişkilerde otoritenin, toplumsal normların ve kişisel taleplerin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışma, zorunluluk kipliğinin dilsel yapılar aracılığıyla nasıl şekillendiğini ve bireylerin eylemlerinin hukuki, bürokratik ve toplumsal bağlamlarda nasıl yönlendirildiğini ele almıştır. Güçlü ve zayıf zorunluluk ayrımı, bu kipliğin

farklı anlamlarını ortaya koyarak, toplumsal ilişkilerdeki güç dinamiklerini ve bireyler üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır. Güçlü zorunluluk yasal düzenlemelerle desteklenen, bireylerin belirli eylemleri gerçekleştirmesini zorunlu kılan normatif yükümlülükleri kapsamaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda yer alan düzenlemeler bireylerin davranışlarının düzenlenmesinde önemli bir rol oynayarak sosyal ilişkilerde saygı ve adabın tesis edilmesine katkıda bulunmaktadır. Öte yandan zayıf zorunluluk ise toplumsal normlar, gelenekler ve etik kurallar çerçevesinde şekillenmekte; bireylerin sosyal kabul görme isteği doğrultusunda davranış kalıplarını belirlemektedir. Bu durum, bireylerin sosyal ortamlarda uyum sağlama-ları ve kabul edilmeleri açısından öneme sahiptir.

Bu çalışmada zorunluluk kipliğinin anlamı ve kullanımı üzerine odaklanılarak, kipliğin sosyal bağlamda nasıl şekillendiğine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu yaklaşım, dil bilimi açısından anlamın ve bağlamın önemini vurgulamakta ve biçimsel öğelerin ötesinde dilin işlevselliğini ön plana çıkarmaktadır. Kiplik, yalnızca dilin yapısal bileşenleri ile değil aynı zamanda anlam ve kullanım ile de yakından ilişkilidir; bu nedenle cümlelerin bağlamı içinde değerlendirildiğinde, zorunluluk kipliğinin daha zengin ve anlamlı bir biçimde ortaya çıkması sağlanmıştır. Sonuç olarak zorunluluk kipliği, dilin işlevsel bir kategorisi olarak bireyler arası ilişkilerde otorite ve normların etkisini yansıtan önemli bir yapıdır. Bu çalışmanın bulguları, zorunluluk kipliğinin dil bilimsel işlevinin yanı sıra toplumsal ilişkilerdeki güç dinamiklerini daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır. Zorunluluk kipliği üzerine yapılan bu tür araştırmalar, dilin sosyokültürel boyutlarını aydınlatarak, bireylerin toplumsal yaşamda nasıl bir etkileşim içinde bulduklarını ve bu etkileşimlerin nasıl normatif bir çerçeveye oturtulduğunu ortaya koyma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, zorunluluk kipliğinin derinlemesine incelenmesi hem dil bilimi alanında hem de toplumsal bilimlerde önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aslan Demir, Sema (2008). *Türkçede İsteme Kipliği: Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Auweru Johan & Plungian A. Vladimir (1998). "Modality's Semantic Map". *Linguistic Typology*, 2: 79-124.
- Bhat D. N. Shankara (1999). *The Prominence of Tense, Aspect and Mood*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin Publishing.

- Boland, Annerieke (2006). *Aspect, Tense and Modality: Theory, Typology, Acquisition, Vol.1*. Amsterdam: The Institutional Repository of the University of Amsterdam.
- Bybee, Joan Lea et al. (1994). *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in The Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coates, Jennifer (1983). *The Semantics of the Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm.
- Corcu, Demet (2003). *A Linguistic Analysis of Necessity as a Part of the Modal System in Turkish*. Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, Muhammet Yasin (2024). *Harezmi Türkçesinde Eylem Kipliği*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Downing, Angela & Locke, Philip (1992). *A University Course in English Grammar*. Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Givon, Talmy (2001). *Syntax, An Introduction, Vol.1*. Amsterdam: John Benjamin Publishing.
- Haan, Ferdinand (2006). "Typological Approaches to Modality". *The Expression of Modality*. Ed. William Frawley. Berlin: de Gruyter.
- Hogeweg, Lotte et al. (2009). "The Semantics of Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World". *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect and Modality* Ed. Hogeweg Lotte et al. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin Publishing.
- Kamacı Gencer, Duygu (2022). "Toplum Dilbilimsel Kategoriler Olarak Türkçede Gereklilik ve Zorunluluk". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9: 796-806.
- Kerimoğlu, Caner (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*. İzmir: Dinozor.
- Kiefer, Ferenc (1987). "On Defining Modality". *Folia Linguistica*, 21: 67-94.
- Kiefer, Ferenc (1997). "Modality and Pragmatics". *Folia Linguistica*, XXXX (3-5): 241-253.
- Kreidler, Charles (1998). *Introducing English Semantics*. London: Routledge.
- Lyons, John (1977). *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nuyts, Jan (2005). "The Modal Confusion: On Terminology and the Concepts Behind It". *Modality Studies in Form and Function*. Ed. A. Klinge. London: Equinox Publishing.

- Palmer, Frank (2001). *Mood and Modality*. Cambridge University Press.
- Papafragou, Anna (2000). *Modality: Issues in the Semantics-Pragmatics Interface*. Amsterdam: Elsevier.
- Saeed, John I. (2003). *Semantics*. New York: Wiley.
- Sweetser, Eve (1990) *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge Uni. Press.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- URL-1: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm (Erişim: 21.10.2024).
- Wright, Georg Henrik von (1999). “Deontic Logic: A Personal View”. *Ratio Juris*, 12: 26–38.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda, Doç. Dr. Ahmet Turan Türk danışmanlığında yürütülen “Başkurt Türkçesinde Yükümlülük Kipliği” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Teşekkür: Makalenin araştırılması ve yazılması sürecinde sağladığı destek için saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Ahmet Turan Türk’e teşekkürlerimi sunarım.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: This article is produced from the doctoral thesis titled “Obligation Modality in Bashkir Turkish”, conducted under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Ahmet Turan Türk at the Department of Turkish Language and Literature, Graduate Education Institute of Çanakkale Onsekiz Mart University.

Acknowledgments: I would like to thank my esteemed advisor Assoc. Prof. Dr. Ahmet Turan Türk for his support during the research and writing of the article.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.